

Yaa, d'is da bus!

De Shetlandeilanden zijn een maatschappij op zichzelf. De winderige Schotse archipel verzorgt zijn eigen ov, hoe dunbevolkt de eilanden ook zijn. Net als in Nederland moet het ov en doelgroepenvervoer worden gecombineerd. Verslag uit een gemeenschap van nog geen 23.000 zielen.

AUTEUR KAROLIEN VAN WIJK FOTO'S KAROLIEN VAN WIJK EN MAURITS WEVER

"Yaa, d'is da bus!" roept de buschauffeur tegen een paar toeristen op de ferryterminal van Ulsta. Het busje van lokale vervoerder Jamieson draagt geen lijnnummer of bestemming, maar op het hele eiland Yell is maar een buslijn. Met alle bagage zit het 16-persoons busje nog aardig vol. "Komen jullie voorin zitten?", vraagt hij met het kenmerkende Shetlandse accent. De Shetlandeilanden vormen de noordelijkste eilandengroep van Schotland. Van de 100 eilanden zijn er 15 bewoond, de zee is nooit ver weg. De economie van de Shetlands drijft op vis, schapen, toerisme en olie. Voor de argeleze

toerist is het schrikken als tussen de veenheuvelds opeens Sullom Voe opduikt, een van de grootste olieterminals van Europa. Sinds de opening van de terminal en de offshore boorplatforms in de jaren zeventig, hebben de Shetlands opeens geld. Dat geld is zichtbaar. Veel dorpen hebben nog een winkel, een speeltuin en een gratis publiek toilet. Zelfs haltes die maar een paar keer per week worden aangedaan, hebben een vrolijk rood bushokje. Aan veel voorzieningen hangt een bordje van de SIC, de Shetland Island Council. De Shetlands hebben een zelfstandige

ov-autoriteit: Zettrans, veruit de kleinste van de zeven Schotse ov-autoriteiten.

Shoppers en feeders

Voor buitenstaanders zijn de buslijnen op de Shetlands een wirwar van buslijnen, feeders en boodschappenlijntjes, uitgevoerd door maar liefst twintig vervoerders. Lerwick kent zelfs twee stadslintjes. Aan het stuur zit Peter Leask, tevens transport manager van Leasks and Son, met 19 voertuigen een van de grootste busmaatschappijen van de Shetlands. Zijn grootvader startte het bedrijf in 1919.

Unst Bus shelter

Het meest gemakkelijke ov op de Shetlands is de Unst Bus Shelter, ook wel Bobby's bus shelter. De bushalte op het eiland Unst is ingericht met een bank, gordijntjes en een wisselend assortiment prullaria. In de jaren negentig wachtte Bobby met zijn vriendjes bij de bushalte bij Baltasound op de bus naar school. Toen de oude bushalte werd gesloopt, schreef de 7-jarige Bobby een brief met het verzoek om een nieuwe bushalte. Die kwam er, en sindsdien wordt de bushalte door de lokale bevolking elk jaar volgens een nieuw thema gedecoreerd. Dit jaar heeft de bushalte een wollig schapen-thema. In het gastenboek staan namen uit de hele wereld. De bushalte heeft een eigen website www.unstbusshelter.shetland.co.uk

Het busnet bestaat uit een aantal vaste lijnen die zoveel mogelijk aansluiten op de veerdiensten. Lijn 6, tussen Lerwick en Sumburgh, is veruit de grootste lijn en rijdt vrij regelmatig. Kleinere lijnen, zoals lijn 21 tussen Lerwick en Northmavine, rijden in elk geval een paar keer per dag, eventueel op basis van reservering. Op deze lijnen sluiten feeders en shoppers aan. De feeder services rijden volgens een dienstregeling en sluiten op knooppunten aan op de bussen van en naar Lerwick.

De shopperservices functioneren meer als een soort regiotaxi's. Ze rijden in een beperkte regio, op een bepaald aantal uren of dagen, bijvoorbeeld elke tweede dinsdag. Verwarrend is dat sommige shoppers wel een vast start- en eindpunt hebben en andere niet. Praktijkervaring leert dat veel chauffeurs hun klanten ophalen en afzetten waar het de klant het beste uitkomt. Alle feeder- en shopperservices rijden enkel op afroepbasis en worden uitgevoerd door lokale taxibedrijfjes. Om de georganiseerde chaos compleet te maken zijn de contracten voor veel buslijnen tot op ritniveau opgeknipt, waardoor sommige lijnen afhankelijk van de tijd door meerdere vervoerders worden uitgevoerd.

Schoolvervoer

Het schoolvervoer op de Shetlands staat los van het openbaar vervoer. De afgelopen decennia zijn er basisscholen en junior high schools verdwenen, waardoor veel kinderen moeten reizen. Alleen de afgelegen eilanden mogen extreem kleine scholen handhaven. De twee senior high schools van de Shetlands staan in Brae en Lerwick, wat voor de kinderen van buiten Shetland Mainland betekent dat ze vanaf hun zestiende in hostels wonen. Leasks and Son heeft een flink aantal contracten voor schoolvervoer. Peter Leask: "De mensen

wonen hier erg verspreid, dus het leerlingenvervoer kan meestal niet met het reguliere ov."

Het contractbeheer op de Shetlands is een lastige klus, beaamt Elaine Park, transport strategy officer bij Zettrans. Toch is het volgens haar minder inefficiënt dan het door Nederlandse ogen lijkt. "Het openbaar vervoer komt neer op bedenken wie wanneer in Lerwick moet zijn. We knippen het vervoer op in losse contracten. Vervoerders kopen strategisch in, zodat ze hun materieel en chauffeurs zo efficiënt mogelijk kunnen inzetten. Dat betekent dat ze 's ochtends schoolvervoer doen, daarna hun bus- of feederritten en weer afsluiten met schoolritten. Vervoerders zijn verplicht hun chauffeurs de hele dag te betalen. Omdat de werkloosheid laag is, is het voor vervoerders lastig om aan chauffeurs te komen."

Sociale functie

Al in 2008 stelde Zettrans zichzelf in haar Transport Strategy de vraag voor wie het ov bedoeld is. Zettrans stelt dat iedereen die buiten Lerwick of directe omgeving woont,

een auto nodig heeft. Het ov is daarom in feite bestemd voor wie niet kan autorijden; jongeren, thuisblijfmoeders zonder auto en ouderen. Daarmee heeft het ov meer een sociale functie dan een vervoeropdracht. De feeder- en shopperlijntjes zorgen dat afgelegen plekken bereikbaar blijven. De bezetting is dun; twee of drie passagiers per rit. Maar het zijn wel mensen die zonder deze verbinding niet meer zelfstandig bij een winkel of de bus naar Lerwick kunnen komen. Op de Shetlands valt onmiddellijk op hoe hecht de gemeenschap is. Shetlanders lijken in allerlei clubjes te zitten. De prikborden in de supermarkten zijn behangen met geprinte A4-tjes met oproepen voor bijeenkomsten, agrarische shows en optredens. Vrijwilligersvervoer, zoals de Nederlandse buurtbus, bestaat echter amper. Peter Leask: "er zijn een paar dorpshuizen die busjes bezitten, maar verder is er niets. Mensen rijden vast veel met elkaar mee."

De Shetlanders zijn wel goed in reizigersinspraak. Elaine Park noemt lijn 9, die vijf keer per dag tussen Lerwick en Walls rijdt. "Het kwam ons beter uit om de bus van 10.05 uur

pas om 11.00 uur te laten vertrekken uit Walls. Die bus wordt door de inwoners van West-Mainland gebruikt om boodschappen te doen in Lerwick. Toen we de wijziging aankondigden, werden de mensen zo boos, dat we het niet hebben laten doorgaan.”

Bezuinigen

Hoewel de economie van de Shetlands er fleurig bij staat, moet ook hier bezuinigd worden. De grote pot met ov-subsidie komt uit Schotland en wordt via de SIC doorgesluisd naar Zettrans. Ook al kan de SIC geld bijleggen, Zettrans is afhankelijk van de slinkende Schotse subsidie. Zettrans had afgelopen lente een grote bezuinigingsslag willen maken door alle ov- en schoolvervoercontracten, 288 in totaal, in een keer aan te besteden. Daarmee hoopte de ov-autoriteit 3,6 miljoen pond te besparen op de inkoop van vervoer. De vervoerders schreven echter collectief veel hoger in dan verwacht, waarna de aanbesteding werd afgeblazen. Omdat de vervoerders elkaar allemaal persoonlijk kennen, kan een buitenstaander denken dat de inschrijving doorgestoken kaart was. Peter Leask: “Zettrans bood gewoon te weinig geld aan. Er heerst hier een gezonde, eerlijke concurrentie tussen de vervoerders.” Voorlopig krijgen de vervoerders nieuwe contracten en beraadt Zettrans zich op een nieuwe aanbesteding. Op vragen over de kostendekking van het ov wil Elaine Parks van Zettrans niet ingaan. “Dat verschilt zo sterk per regio en per buslijn. Als ik dat ga zeggen, worden ze jaloers op elkaar omdat de een meer krijgt dan de ander.” Omdat Zettrans opbrengstverantwoordelijk is,

zal de autoriteit met een oplossing moeten komen. Peter Leask: “ik zou echt niet weten hoe het beter en efficiënter kan. Er wonen hier te weinig mensen voor goedkoper ov.” Elaine Park van Zettrans ziet nog wel kansen. “We blijven werken aan het beter integreren van ov- en ander vervoer. Maar het is wel moeilijk, omdat het een uitgestrekt gebied is en er bijna geen bussen in de uithoeken komen. Als je hier in een buslijn snijdt, snijd je in de levensader van een gebied.”

Het is nog vroeg in de ochtend als de bus van Scalloway naar Lerwick klaarstaat bij Blydoit. Ook al is er geen halte, de bewoners van de buitenwijk vol Noors-aandoende houten huizen weten toch wel dat de bus hier elke morgen zijn rit begint. De tweedehands Arriva-bus komt met moeite de heuvels op. In Lerwick stapt bijna het volledige passagiersbestand over in de Optare Solo die naar Toft rijdt. Die heeft geen moeite met de heuvels, ook niet met de snelheidslimiet. Alleen een paar toeristen zullen de rit naar Toft uitzitten. De Shetlanders stappen uit bij Sullom Voe en gaan een nieuwe werkdag tegemoet.

Busworld Kortrijk

Vrijdag 18 - woensdag 23 oktober, Kortrijk
Xpo in België
Internationale bustentoonstelling
0032 51226060
info@busworld.org
www.busworld.org

Erfgoeddag Zuid-Holland

Vrijdag 1 november, trammuseum van de RTM in Ouddorp
Symposium ‘Laat je vervoeren’ - openbaar vervoer in Zuid-Holland
015 2154375
masselink@erfgoedhuis-zh.nl
www.erfgoeddag.nl

Nationaal verkeerskundecongres

Woensdag 6 november, 1931 Congressentrum Brabanthallen in 's-Hertogenbosch
Congres van CROW, KpVV, ANWB, Verkeerskunde
088-2696413
fdelissen@anwb.nl
www.nationaalverkeerskundecongres.nl

OV zonder oogkleppen

Vrijdag 15 november, Europalaan 40 in Utrecht
Symposium van Rocov Utrecht
06 26022795
rocovutrecht@mobycon.nl
www.rocovutrecht.nl

Nationaal Fietscongres

Donderdag 21 november, De Traverse in Helmond
Bijeenkomst van Acquire Publishing en fietsorganisaties
038 4606384
erna@acquirepublishing.nl
www.nationaalfietscongres.nl

Naar een goed en betaalbaar collectief vervoer

Woensdag 27 november, Stadion Galgenwaard in Utrecht
Landelijke bijeenkomst van het KpVV
030 2918200
info@kpvv.nl
www.kpvv.nl/kpvv/kpvvbijeenkomsten

Planlab; de toekomst van reisinformatie

Donderdag 12 december, Rijnhuizen in Amersfoort
Bijeenkomst over project Multimodale reisinformatie, uit programma Beter Benutten
06 52794101
info@plan-lab.nl
www.plan-lab.nl